

Följande artikel av Samuel Magnus Hill om Selma Lagerlöf publicerades ursprungligen i *Ungdomsvännen. Illustrerad Tidskrift för Hemmet*. Årg. VIII, Rock Island, Illinois, Oktober 1903 (p. 300-302).

Selma Lagerlöf

Selma Otiliana Lovisa Lagerlöf, född den 20 november 1858, studerade vid Högre lärarinneseminariet i Stockholm åren 1882–'85, var lärarinna vid högre flickskolan i Landskrona åren 1885–'95, numera bosatt i Falun, är väl utan gensägelse Sveriges populäraste författarinna. Hon har nu senast varit på tal som kandidat för medlemskap i svenska akademien, men dess regler sägas hindra intagandet af en kvinna. Anna Maria Lenngren och Fredrika Bremer utestängdes från akademien af samma orsak. Sådana regler borde naturligtvis ändras.

Selma Lagerlöf upptäckte romantiken på äkta svensk grund. Atterbom var i detta fall tysk, Almqvist kosmopolit, Tegnérl tillhörde allt för mycket forntiden. Selma Lagerlöf står på nutida svensk botten. Detta förklarar hennes popularitet.

Hon har nyligen särskilt i tvenne böcker, "Antikrists mirakler" och "Jerusalem", uppträdt undervisande och argumenterande. Det är socialismen och den religiösa kommunismen hon där vill nedsabla. Snillet förnekar sig ej; men det är hvarken Värmlandssägner eller herrgårdssägner, som tecknas i dessa böcker, det känner man.

Då "Gösta Berlings saga" onekligen ännu är hennes bästa, naivaste och mest omedelbara skapelse, skall det utan tvifvel fägna UNGDOMSVÄNNENS läsare att höra, hur hon kom att författa den. Härom säger hon själf:

"Det var en gång en saga som ville bli berättad och fördd ut i världen. Det var helt naturligt, eftersom den visste med sig, att den redan var så godt som färdig. Många hade varit med om att skapa den genom märkvärdiga handlingar, andra hade dragit sitt strå till den genom att om och om igen förtälja dessa handlingar. Hvad som fattades den var att bli nödortfött hopfogad, så att den bekvämligen kunde färdas omkring i landet. Det vara ännu bara ett helt vimmel af historier, en hel formlös sky af äfventyr, som drefvo fram och åter likt

en svärm vilsekomna bin en sommardag och ej visste hvar de skulle finna någon, som kunde samla in dem i en kupa.

Sagan, som ville bli berättad, var uppkommen och tillskapad nere i Värmland, och man kan vara viss om att den sväfvade fram öfver många bruk och herrgårdar, öfver många prästgårdar och officersboställen i den vackra provinsen, tittade in genom fönstren och bad att bli tillvaratagen. –

Ändtligen kom sagan till ett gammalt ställe, som hette Mårbacka. Det var en liten gård med låga byggnader, som öfverskuggades af höga träd. En gång i tiden hade den varit prästgård, och det syntes hafva satt en prägel på den, som den ej kunde förlora. Man tycktes ha större kärlek för böcker och studier där än på andra ställen, och alltid låg en stilla frid öfver gården. Där fick aldrig förekomma jäkt med sysslor eller bråk med tjänare. Hat eller missämja fick inte heller finnas här, och den, som vistades där, fick inte ta lifvet tungt, utan den allra främsta plikten var att vara sorglös och tro, att för en hvar, som lefde på den gården, styrde vår Herre allting till det bästa. –

Däraf att så många sägner omsväfvade gården, kom det väl till sist, att ett af de barn, som växte upp där, fick lust att bli berättare. Det var ingen af gossarna; de voro ej mycket hemma, lågo borto vid sina skolor nästan hela året, så att sagan fick ej så stor makt med dem; utan det var en af flickorna, en, som var sjuklig, så att hon ej fick lof att springa och leka så mycket som andra barn, utan hade sin bästa glädje af att genom läsning och berättelser få reda på allt stort och märkligt, som hade hänt i världen.”

Författarinnan berättar sedan, huru denna flicka, hvilken naturligtvis var hon själf, tog sig för att skriva sagor efter ”Tusen och en natt”, Snorre Sturlassons berättelser och Walter Scotts romaner. Med detta blef dock föga bevändt, men det lärde henne likväl, att hon ej hade den nödvändiga underbyggnaden för att författa. I stället for hon vid tjugutvå års ålder till Stockholm att utbilda sig till lärarinna. ”Då hände sig något märkvärdigt samma höst”, fortsätter hon. En förmiddag kom hon gående uppåt Malmskillnadsgatan med en packe böcker under armen. Nyss förut hade hon öfvervarit en lektion i litteraturhistoria. Den måtte ha handlat om Bellman eller Runeberg, ty hon gick och tänkte på dessa två och på de gestalter, som rörde sig i deras diktning. – Och då på en gång uppstod denna tanke inom henne: ”Den värld, som du lefvat i nere i Värmland, är väl ej mindre originell än Fredmans eller Fänrik Ståls. Kan du bara lära dig att sköta det, nog har du lika bra stoff att bearbeta som dessa båda.”

På detta sätt gick det till, att hon första gången fick syn på sagan. Och i samma ögonblick hon såg den, började marken gunga under henne. Hela långa Malmskillnadsgatan,

från Hamngatan ända upp till brandstationen, häfde sig mot himlen och sjönk ned igen, häfde sig och sjönk. Hon måste stå stilla en god stund, tills gatan kommit till ro; och hon såg förvånad på de förbigående, som gingo så lugna och ej märkte, hvilket under som hade skett.

I denna stund beslöt den unga flickan, att hon skulle skriva sagan om värmlandskavaljererna, och hon öfvergaf aldrig någonsin tanken på den. Men många och långa år dröjde det, innan beslutet kom till utförande. För det första hade hon nu kommit in på en ny lefnadsbana, och det fattades henne tid att utföra en större sak. För det andra misslyckades hon alldeles, då hon försökte att skriva den.

Under dessa år tilldrog sig dock ständigt händelser, som hjälpte till att forma sagan. Under en ferietid satt hon en morgon med sin far vid frukostbordet, och de båda språkade om de gamla tiderna. Då kom han att berätta om en ungdomsbekant, hvilken han beskref som en den mest intagande människa. Denne man förde glädje och munterhet med sig hvart han kom. Han kunde sjunga, han komponerade musik, han improviserade vers. Spelade han upp till dans, så dansade ej blott ungdomen, utan gubbar och gummor, hög och låg, och höll han tal, så måste man skratta eller gråta, allt som han ville det. Om han drack sig full, så kunde han tala och spela bättre, än då han var nykter, och då han blef förälskad i en kvinna, var det henne omöjligt att motstå honom. Om han gjorde dumheter, förlät man honom; om han någon gång var bedröfvad, ville man göra hvad som helst för att åter se honom glad. Men stor framgång i världen hade han ej haft trots sin rika begåfning. Sin mesta tid hade han lefvat på värmlandsbruken som informator. Till sist hade han tagit prästexamen. Det var det högsta han nått upp till.

Efter detta samtal kunde hon se sagans hjälte för sig bättre än förr, och därmed kom det en smula lif och rörelse i den. En vacker dag fick hjälten till och med namn och blef kallad Gösta Berling. Hvarifrån hon fick detta namn, visste hon aldrig. Det var, som hade han gifvit det åt sig själv.

En annan gång vistades hon i hemmet under ett jullof. En afton reste man bort på ett julkalas en lång väg under svårt yrväder. Det blef en långvarigare färd, än man kunnat tro. Hästen arbetade sig fram i gående. Under flera timmar satt hon då i yrvädet och tänkte på sagan. Då de äntligen kommo fram, hade hon tänkt ut sitt första kapitel. Det var det, som handlade om julnatten i smedjan. Hvilket kapitel! Det var hennes första, och under flera år var det hennes enda. Det skrefs först på vers, ty den ursprungliga planen var, att sagan skulle bli en romancykel såsom Fänrik Ståls sägner. Men så småningom blef detta ändradt, och afsikten var en tid, att den skulle skrivas som skådespel. Då blef ”julnatten” omarbetad för att ingå som första akt däri. Men ej heller detta försök lyckades, och nu beslöt hon sig äntligen för att

skrifva sagan som en roman. Så blef kapitlet nedskrifvet på prosa och fyllde då fyrtio skrifsidor. Då det sista gången skrefs om, upptog det endast nio.

Efter några år tillkom ett andra kapitel. Det var historien om balen på Borg och om vargarna, som jagade Gösta Berling och Anna Stjärnhök. – – Det förhöll sig emellertid så, att allt detta tilldrog sig under åttiotalet, den stränga verklighetsdiktningens bästa tid. Hon beundrade den tidens stora mästare och tänkte aldrig på att man kunde använda ett annat språk för dikten än det, som de nyttjade. För sin egen del tyckte hon visserligen mera om romantikerna, men romantismen var död, och hon var inte den, som skulle upptaga dess form och uttryckssätt. Ehuru hennes hjärna var öfverfylld av historier om spöken och vild kärlek, om undersköna damer och äfventyrslystna kvaljerer, sökte hon skrifva om detta på lugn realistisk prosa. Hon var ej mycket klarsynt. En annan skulle genast ha sett, att det omöjliga var omöjligt.

En gång skref hon emellertid ett par små kapitel i en annan stil. Det ena var en scen från Svartsjö kyrkogård, det andra rörde sig om den gamle filosofen Farbror Eberhard och hans otrosskrifter. Hon skref dem mest på skämt med många ack och o i en prosa som nära nog var rytmisk. Och hon märkte, att på detta sätt gick det att skrifva, det fanns inspiration i detta, det kände hon. Men då de båda små kapitlen voro färdiga, lade hon undan dem. De hade endast varit skrifna på lek. Man kunde ju ej författa en hel bok på detta sätt.

Men det var väl så, att sagan nu hade väntat länge nog. Den tänkte säkerligen som förra gången, då den sände henne ut i världen: ”jag måste åter skicka denna förblindade människa en stor längtan, som öppnar hennes ögon.”

Denna längtan kom öfver henne på så sätt, att gården, där hon vuxit upp, blev såld, och hon kom att se sitt barndomshem sista gången, innan främlingar skulle taga det i besittning.

Och kvällen innan hon reste därifrån för att kanske aldrig mer återse denna plats, beslöt hon i all ödmjukhet att skrifva boken på sitt eget sätt och efter egen fattig förmåga. Det skulle ej bli något mästerverk, såsom hon hoppats. Det skulle bli en bok, som människor skulle komma att skratta åt, men hon skulle ändå skrifva den. Skrifva den för sig själv för att rädda åt sig, vad hon ännu kunde rädda af det hemmet: de kära gamla historierna, de sorglösa dagarnas glada frid och det vackra landskapet med den långa sjön och de blåskiftande kullarna.

Men för henne, som hade hoppats, att hon ändock en gång skulle lära sig att skrifva en bok, som människor ville läsa, kändes det så, som hade hon gifvit upp, hvad hon helst velat vinna i lifvet. Det var den tyngsta uppoffring hon ännu pröfvat.

Ett par veckor efteråt var hon åter i sitt hem i Landskrona och satte sig till skrifbordet. Hon började skriva, hon visste ej rätt hvad det skulle bli, men inte skulle hon vara rädd för de starka orden, utropen, frågorna. Inte heller skulle hon vara rädd för att ge sig själf med all sin barnslighet och alla sina drömmar. Och så efter detta började pennan gå nästan af sig själf. Detta satte henne nästan i yrsel, hon visste ej till sig af hänförelse. Se, detta var att skriva. Obekanta ting och tankar eller rättare sagdt sådant som hon aldrig anat, att hon ägde inne i sitt hjärta, trängde sig ned på papperet. Sidorna fylldes med en hastighet, som hon aldrig drömt om. Hvad hon eljest hade behövt månader, ja, år att utarbete, det blef nu färdigt på ett par timmar. Den kvällen skref hon ner berättelsen om den unga grefvinnans vandring öfver Löfvens is och öfversvämningen vid Ekeby.

Nästa eftermiddag författade hon den scen, då den giktbrutne fänriken Rutger von Örneclou sökte resa sig ur sängen för att dansa La cachuca, och den därpå följande kvällen tillkom den gamla historien om den gamla fröken, som for åstad för att hälsa på den snåle Broby-prästen.

Nu visste hon säkert, att i denna stil kunde hon skriva boken, men lika säker var hon därom, att ingen skulle stå ut med att läsa den.

Vi förbigå författarinns skildring om hur hon kom att insända till *Idun* sitt manuskript och efter spänd väntan fick priset. Sedan fortsätter hon:

”Det är föga att tillägga efter detta. Sagan, som ville ut i världen, var nu tämligen nära sitt mål. Nu skulle den ju bli skriven åtminstone, om det än komme att dröja några år, innan den blefve färdig.

Hon, som skref den, hade rest upp till Stockholm om julen, efter det hon fått priset. *Iduns* redaktör erbjöd sig att trycka romanen, så snart den blefve färdig.

Ja, om hon bara någonsin kunde få tid att skriva den. Kvällen innan hon åter skulle resa ned till Landskrona, satt hon hos sin gamla trogna vän, friherrinan Adlersparre, och läste upp några kapitel.

Esselde hörde på, så som endast hon kunde höra, och hon blef intresserad. Efter läsningen satt hon tyst och grubblade. ”Hur länge kommer det att dröja, innan allt är färdigt?” sade hon till sist.

”En tre eller fyra år.”

Så skildes de åt. Men nästa morgon, två timmar innan hon skulle lämna Stockholm, kom en biljett från Esselde, att hon måtte komma till henne före afresan.

Gamla friherrinnan var i sitt bestämda och företagsamma humör. ”Nu skall du taga dig tjänstledighet på ett år och skriva färdig boken. Jag skall skaffa pengar.”

En kvart därefter var hon på väg till seminariets föreståndarinna för att bedja om hennes bistånd att finna en vikarie. Klockan ett satt hon lyckligen på tåget, men for nu ej längre än till Södermanland, där hon ägde goda vänner, som bodde i ett förtjusande hem.

Och så gånge de, ingenjör Otto Gumælius och han hustru, henne gästfrihet där ute på landet, arbetsfrid och ro och all god omsorg under nära ett års tid, ända tills boken var färdig.

Hon fick nu skriva från morgon till kväll. Det var den lyckligaste tid hon upplevat.

Men då sagan till sist var färdig i slutet af sommaren, såg den underlig ut. Den var yr och vild och sanslös, och med sammanhållningen var det ej bättre beställt, än att alla dess delar alltjämt hade kvar sin gamla lust att fara hvar och en åt sitt håll.

Den blef aldrig någonsin hvad den skulle ha blifvit. Det var dess olycka, att den hade fått gå och vänta så länge på att bli berättad. Om den ej blef tillbörligen tuktad och efterhållen, berodde det mest därpå, att dess författarinna var så allt för lycklig att äntligen få skriva den.”

UNGDOMSVÄNNENS läsare vill nog läsa Selma Lagerlöfs egen skildring om tillkomsten af ”Gösta Berlings saga”. Därför har jag här låtit henne själf tala. Författarinnan har ock godhetsfullt sändt mig ett exemplar af den högeligen intresanta boken ”När vi började”, där aderton af Sveriges nutida författare skildra, huru de började sitt författarskap.

I enskildt bref talar den frejdade författarinnan på följande sätt om sambandet mellan landsmännen här och där hemma:

”Jo, den hälsning som Ni i Uppsala sände mig, har nått mig från flera håll, och jag tackar Er hjärtligt därför. Jag är alldeles enig med Er om att det borde vara en hjärtesak för alla svenskar att bättre sammanknyta banden med de utvandrade landsmännen, och några sträfvanden i denna riktning ha ju de senare åren gjort sig gällande. Det är en så stor och god sak, att den nog ej blir nedlagd, då den en gång kommer till stånd.

Hvad mig angår, håller jag nära nog på att skriva en sådan bok, som Ni åsyftar. Om Ni väntar till nästa år, skall Ni få se, att jag ej varit ute i österlandet för att gräva upp mumier, utan helt enkelt för att studera en koloni sammansatt af gammeldags dalbönder och moderna amerikaner. Skådeplatsen blir ju ej den Ni ville, men jag tänker att mycket af hvad Ni ville ha sagdt skall komma fram i boken; ty det är med största intresse och förvåning jag såg det väckande inflytande, lifvet med amerikanerna utöfvade på svenskarna, den uppfostran de undergått så att säga, och jag förstår den tacksamhet Ni känna för Ert stora nya hemland.

Men någon bok om Amerika blir ju ej detta, och hvem vet, om jag kan komma att någonsin skriva en sådan. Under de närmaste åren skall jag arbeta för att få till stånd en

läsebok för folkskolan, något, som ovillkorligen behövs och måste gå före mycket annat. Får se, när denna är färdig – – –.”

Brevet är dateradt den 26 dec 1900, således innan hon skrivit sin senaste bok. Jag ville nu föreslå, att dr Andreen upptager Selma Lagerlöf som en af föreläsarna, då han uppger resplan och ordnar om nästa föreläsningsserie i läroverkets intresse. Och jag är förvissad, att ej blott alla UNGDOMSVÄNNENS läsare utan alla ungdomsföreningar skola understödja förslaget.

S. M. H.